

Relevans og conduct. Counter-conduct og resonans

Carsten Schuerhoff

KIFO, Institutt for kirke- religion- og livssynsforskning

Abstract: This text is based on experiences from and research in a professional, multicultural, and multi-religious everyday life in a suburb of Oslo. First, reference is made to examples where church leadership favours and aims at increased relevance of the church. This is then contrasted with material from interviews conducted in the aforementioned suburb. Where the church leadership's conduct is concerned with relevance, the interpretation of the interviews shows that the interviewees are withdrawing from the idea of relevance. Aided by Hartmut Rosa's concept of resonance, this withdrawal is then specified as a kind of resistance from below. Through the interpretation of the interviews, resonance is brought into dialogue with Michel Foucault's concepts of conduct and counter-conduct to see if this dialogue helps to develop and to deepen possible forms of counter-conduct. Resonance, due to incidents and actions of counter-conduct, appears to be crucial for the location/localization of the church at these concrete places.

Keywords: counter-conduct, relevance, resonance, church theory

Denne teksten inviterer til en reise til Groruddalen, øst i Oslo. Her har jeg jobbet i en menighet de siste åra, her har jeg forsket på kirka, menneskene og stedet. Hvis den mangfoldige og flerkulturelle Groruddalen er preget av andre faktorer enn resten av Oslo, så er også menneskene her opptatt av kirka (si). Noen møter vi i denne teksten, i form av korte utdrag fra samtaler jeg har ført med dem. De deler av seg og sitt og forteller om Groruddalen, om gudstjenesten og kirka. De vet at Groruddalen er annerledes, men samtidig er de ikke samstemte i ett og alt.

Sitering: Schuerhoff, C. (2022). Relevans og conduct. Counter-conduct og resonans. I I. M. Lid & T. Wyller (red.), *Makt, motmakt og praksis. Bidrag til kritisk refleksjon innen diakoni og velferd* (Kap. 9, s. 199–216). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.167.ch9>
Lisens: CC BY-NC-ND

I tolkningen av disse utdragene er det grunnleggende anliggendet en presisering av motstandspraksiser. Den tyske sosiologen Hartmut Rosa bruker begrepet *resonans* for å beskrive et godt, kanskje vellykket, forhold mellom mennesket og verden (2020). Med hjelp av mine intervjupartnere skal jeg bringe resonanskonseptet inn i en samtale med Michel Foucaults begrepspar *conduct* og *counter-conduct*, for å se om denne samtalen er med på å utvikle og å utdype mulige former av counter-conduct.

Dette gjør jeg mens jeg, som profesjonell, står i en spenning mellom kirkeledelsen og det jeg vil betegne som «grasrota». Sikter kirkeledelsens conduct (som pastoral makt) mot økt kirkelig *relevans*, observerer jeg at noen av samtalepartnerne unndrar seg dette. Noen av dem er opptatt av å ta definisjonsmakten (og med dette den egne subjektiviteten) tilbake. Jeg tolker handlingene deres som uttrykk for counter-conduct, og jeg vil forstå visse former for counter-conduct som resonanshendelser. Disse er kirketeoretisk interessante, siden de både viser en avgjørende tilknytning til subjektene og stedene deres og i tillegg muliggjør å etablere kirka bortenfor binariteten religiøst–sekulært. Resonans, som kan springe ut av counter-conduct, framstår på denne måten som motbegrep til conductens mål, som er relevans.

Allerede nå må det understrekes at jeg, som prest i Groruddalen, er del av pastormakten. Jeg er del av kirkas anstrengelser for å være levende, nær og tilgjengelig. Som prest i Groruddalen har jeg de siste ti åra vært med på å tenke strategi, og jeg har vært del av et fellesskap som har som oppdrag å implementere bispedømmets og kirkas strategier og mål, nettopp i en del av byen hvor medlemstallet går raskt nedover, og kirka og menigheten ikke uten videre er selvsagte deler av lokalmiljøet. Jeg blir forbundet med og er representant for kirkas bestrebelser på å skape en relevant kirke, jeg er del av kirkas struktur og ansvar. Samtidig deler jeg hverdagen med mine informanter. De siste åra har jeg, med utgangspunkt i den profesjonelle, multikulturelle og flerreligiøse hverdagen min i Groruddalen, forsket på gudstjenestereform og kirketeori. Noe av det empiriske materialet derfra bruker jeg også nå (Schuerhoff, 2020). Uunngåelig viser dette at jeg – som forskersubjekt – er direkte involvert i både kunnskapsproduksjonen og maktkritikken jeg er på leting etter; jeg er del av motstandspraksisen jeg finner når jeg vil vise at

counter-conductens (mulige) resonans(hendelser) er avgjørende for etableringen av kirka på stedet.

Relevans og conduct

Utgangspunktet for kirkeledelsens aktiviteter og strategier er dens bekymring for at kirkas selvfølgelighet i det brede laget av befolkningen stadig blir mindre. Kirka kan ikke lenger regne med at dens tilbud blir etterspurt. Derfor kreves det fornyet og forandret engasjement – og på denne måten reagerer kirkeledelsen ganske tradisjonelt på en situasjon som er kjent i de fleste vesteuropeiske land. Et uttrykk for dette er Kirkerådets satsning på aldersgruppa 18–30 år. Kirkemøtet behandlet saken både i 2009 og i 2013 (KM (5/2009); KM (6/2013)). Aldersgruppa er også i fokus i de siste tre visjonsdokumentene for Den norske kirke (KM (8/2008); KM (7/2014); KM (7/2018)).

I en antologi spør Finn Wagle: «Hva ville bli annerledes for oss alle, om 18–30-åringenes livsfølelse, erfaringer og tro fikk komme sterkere til uttrykk i kirkens store ‘vi’ [...]» (Wagle, 2013, s. 11)? Samtidig: «Er det mulig å være folkekirke og motkultur på samme tid? Det skal innrømmes at her ligger en fristelse, at kirken svikter sin oppgave som ‘jordens salt’, og istedenfor tilpasser seg og blir et speilbilde av samtiden» (Wagle, 2013, s. 12). Likedan er Jenny Skumsnes Moe og Andreas Hegertun opptatt av relevans. Skumsnes Moe nærmer seg begrepet slik: «Er Den norske kirke relevant for folk på min alder som individer? Kan vi komme til kirken og få hjelp til å ta avgjørelser i livene våre?» (Bjørke, 2013, s. 16). Mens Hegertun refererer en anekdote med følgende poeng: «Når folk drar på IKEA, kommer de alltid hjem igjen med bilen full av alle slags nyttige ting de har bruk for i hverdagen. I kirken snakker de bare om seg selv og synger gamle sanger» (Bjørke, 2013, s. 17). Og begge understreker betydningen av menigheten som fellesskap og dens (indre) relasjonaltet(smuligheter).

Et annet uttrykk for endringer initiert av kirkeledelsen er arbeidet med en kirkebruksplan for Oslo. NRK viser en reportasje lille julaften 2018: «Kirkene er overalt i Norge [...]. Og mange av kirkene er ofte tomme. Ser man på tallene kan det virke som kirken rett og slett ikke lenger er relevant» (NRK, 2018). Kirkevergen i Oslo Robert Wright presenterer en

knapp analyse: «Mister vi dåpstillene, så mister vi også medlemsmasse» (NRK, 2018). Så ser vi bispegården hvor Oslo-biskopen får mer tid til rådighet:

For meg, så synes eg det er utroleg viktig og spennande, kva er kyrkja, og koss er vi kyrkja i vår tid? Både opne opp gudstenestene våre, [...], at du må [...] få en følelse av å kjenne deg velkommen, og om du ikkje er inne i alle kodene, vi er en mangfaldig befolkning og vårt ønske er då at me skal vere relevant kyrkje for framtida. (NRK, 2018)

Det er tydelig at noe står på spill. Noe må bli annerledes, og kirkeledelsen vil lede an i disse prosessene. Målet for ledelsen – for denne (pastoralmaktens) *conduct* – er økt relevans for kirka (Lorenzini, 2016, s. 9; Schütz, 2016; Sohki-Bulley, 2014, s. 5–6). Wright skriver i et innlegg: «Kirken i Oslo er relevant. Gjennom en kirkebruksplan håper vi å øke relevansen for de mange» (Wright, 2018). Og det er ikke vanskelig å finne flere eksempler på lignende bruk av relevansbegrepet (Hugdall, 2017; Nordengen, 2018; Nyhus, 2018; Svartvasmo, 2018).

Kirkeledelsen overtar med dette både en tenkning om at tall tilkjenner relevans, at relevans kan telles, og et bilde fra økonomien: relevant er det som kjøpes. Kirka er lik en butikk hvor en kan hente ut det en trenger for livet (utenfor). Det som foreslås er metodiske grep, kirkebruksplanen legger opp til stenging av kirker, og gudstjenestene skal bli åpnere, lettere å forstå. Målet om økt relevans blir selvforklarende, de nødvendige grepene blir allmenne og selvvinnlysende. De framstår som løsrevet fra de konkrete menneskene og stedene, uavhengig av mottakeren og mottakerens ønsker og innsikt. De gjelder tilsynelatende overalt og for alle og underbygger et bilde av kirka som står ovenfor samfunnet. Og dermed når dette ikke lenger enn Jürgen Moltmanns (1972) analyse:

Jo mer teologi og kirke prøver å bli relevante i nåtidens problemer, desto dypere blir de dratt inn i krisen av sin egen kristne identitet. Jo mer de prøver å forsvare identiteten sin gjennom tradisjonelle dogmer, riter og moralforestillinger, desto mer irrelevante og mindre troverdige blir de. Dobbeltkrisen kan mer treffende betegnes som *identity-involvement-dilemma*. (s. 12. Denne og alle følgende oversettelser fra tysk er mine.)

Counter-conduct

Den profesjonell-kirkelige hverdagen i den mangfoldige Groruddalen viser at kirkelige strategidokumenter, kirkelige forsøk på profilering og forandret metodikk ikke er så lett å tilpasse. Hverdagen viser utfordringer som er mer enn utfordringer knyttet til rett og riktig «oversettelse». Dette blir tydelig i tilsynelatende enkle spørsmål som trenger seg på: Hva er stedet for bestrebelsene, hvem tilhører dette stedet? Hva og hvem er kirka på dette stedet, og hva og hvem e(ie)r stedet?

I hverdagen og i arbeidet mitt opplever jeg reservasjoner, ikke artikulert som åpen motstand, men mer handlinger og hendelser som er støpt inn i sosiale situasjoner. Det kan være en måte å trekke seg unna på, å vike tilbake på, å peke på at dette/noe kommer utenfra og ovenfra, at det letes etter andre formuleringer, og at andre bilder for kirka og stedet både etterspørres og tegnes. For å beskrive denne formen for motstand og disse unndragende trekkene har jeg i det følgende valgt begrepet *counter-conduct*. Derfor skal nå følgende spørsmål besvares: Hvilke kriterier legger jeg til grunn for å peke på og forstå sosial praksis som en form for counter-conduct?

Bal Sohki-Bulley (2014) tar utgangspunkt i Michel Foucaults konsept *counter-conduct* for å tolke hendelsene under opptøyene i London i 2011. Hos Foucault observerer hun en bevegelse fra begreper som «resistance», «refusal», «revolt», «disobedience», «dissent» og «misconduct» mot begrepet counter-conduct:

Counter-conduct [...] gives the full sense of «struggle against the processes implemented for conducting others». It is, at base, a *refusal* of the form of being conducted [...] Furthermore, key to refusal is that «there is no single locus of great Refusal, no soul of revolt, sources of all rebellions, or pure law of the revolutionary». This is key because it implies that counter-conduct *happens*; it is fact. (s. 6)

Det er nettopp karakteristikken av counter-conduct som noe som skjer («happens»), som vekker Sohki-Bulleys nysgjerrighet, for det impliserer spontanitet, mener hun. Hun spesifiserer dette ved hjelp av stikkord fra det moderne improvisasjonsteateret. Spontanitet kjennetegnes av «vitality, appropriateness, intuitiveness and readiness for change» (s. 7).

Dette blir videre klargjort:

The former refers to a «sense of aliveness» [...]; «appropriateness» means that the spontaneous act is more than «heedless impulse» but is performed by an actor who has a «measure of the situation»; «intuitiveness» implies a «range of expressive possibilities»; and, finally, the «readiness for change» criterion «requires an ability to accept each moment as it comes and respond dynamically». (s. 7)

I det følgende overtar jeg Sohki-Bulleys fire spontanitetstrekk som en del av mine analysekriterier; disse skal sette meg på spor av counter-conduct i det empiriske materialet mitt. Det er karakteristikken av counter-conduct som noe som «happens» som gjør Sohki-Bulleys aktualisering verdifull for meg, og som jeg så skal tolke i kirketeoretisk henseende.

Resonans

I aktualiseringen av counter-conduct som noe som «happens», i persepsjonen av det ikke-disponible, det destabiliserende og det overraskende, ligger en åpning til å tolke varianter av counter-conduct som *resonanshendelser*. Derfor skal Hartmut Rosas resonansbegrep karakteriseres i korte vendinger, før jeg nedenfor kommer tilbake til dette.

Rosa (2020) vil forstå resonans som en sosialteoretisk kategori, som «en modus for å-være-i-verden, det vil si en spesifikk måte å-opprette-et-forhold mellom subjekt og verden på» (s. 285). Resonans er et forhold som er kjennetegnet av affisering og emosjon, av berøring og (gjensidig) transformasjon, resonans «er ingen ekko-, men et svarforhold; den forutsetter at begge sider snakker *med sin egen stemme*» (s. 298), den «impliserer et moment av konstitutiv utilgjengelighet» (s. 298, se også s. 281, 285, 291, 293 og 296). Rosa sikter mot en gjensidighet i det sosiale rom, en gjensidig avhengighet som bevarer begge aktørers integritet, samtidig som denne gjensidigheten – og også den gjensidige transformasjonen – er preget av en hendelseskarakter, den oppstår.

I det følgende vil jeg lese Bal Sohki-Bulleys og Rosas tilrettelegginger *sammen*, på denne måten skal jeg i det følgende se om det finnes varianter av counter-conduct som lar seg beskrive som resonanshendelser. Tanken

er at disse kan sette meg på sporet av noe overraskende, på spor av prosessuelle og destabiliserende etableringer av kirka – midt i det hverdagslige og det kroppslige.

Empirisk materiale fra Groruddalen

Groruddalens moderne historie begynner 1. januar 1948 da Aker kommune ble slått sammen med Oslo kommune. Boligsituasjonen var utfordrende, Oslo kommune trengte tomtegrunn. Mellom 1960 og 1990 var det en eksplosjonsartet befolkningsvekt, og antall innbyggere økte med 70 %. Det kom mennesker fra hele landet, inkludert Oslo indre øst: «Frå 1950 til 1970 vart det bygd om lag 725 000 bustader, jamt over 28 000 årleg. [...] For Arbeidarpartiet hadde retten til eigen bustad for alle vore ei merkesak [...]» (Furre, 2012, s. 243).

Raskt ble det satt spørsmålstejn ved den nye blokkbebyggelsen. I 1969 kom Ammerud-rapporten. Journalisten Øyvind Holen (2016) skriver: «Det var altså noe fundamentalt galt med Ammerud allerede etter to år. Beboerne fikk knapt anledning til å møblere leilighetene, før området var stemplet» (s. 124–125). Og slik fulgte rapportene på hverandre, i 1975 kom Stovner-rapporten, i 1978 Romsås-rapporten. Men allerede i 1984 bemerket sosiologen Ivar Frønes: «Bak mytene drev ungdom med sitt, møttes ute, gikk på klubben, sparket fotball i en vrimmel av lag, gikk på ski eller stelte med hest, satt på rommet sammen venninner og dro til sentrum på kino» (Byantikvaren i Oslo, 2010, s. 67). Evig eies kun et dårlig rykte – der hvor det på 1970-tallet og på 1980-tallet ble diskutert «limsniffing, hærverk, fordrukne fedre, dårlig integrerte nordlendinger og analfabetisme blant barn» (Eriksen & Høgmoen, 2011, s. 30), blir i dag etnisitet, mangfold og det flerkulturelle ledende stikkord i debatten om Groruddalen. Helt fra starten av finnes det et åpenbart gap mellom et (for-)tolkende syn på Groruddalen fra utsiden, hvor anledningen og innholdet i det negative synet endres, hvor formen samtidig forblir statisk og uberørt av livet på innsiden, av erfaringene og opplevelsene til menneskene som bor i dalen.

Det bor ca. 150 000 mennesker i dalen, det snakkes rundt 200 språk, og det telles ca. 170 nasjonale opphav. Kristendom og islam er de største

religionene, men det er mange flere. Gjennomsnittsinntekten ligger betydelig under Oslo-nivået, barnefattigdommen er høyere enn andre steder i Oslo, folk bor trangt, og infrastrukturen er kjennetegnet av et stort oppussingsbehov.

Det som følger nå, er to gjennomganger av empirisk materiale fra Groruddalen (Schuerhoff, 2020). Her blir det tydelig at informantene mine ikke er samstemte selv om de kan sette ord på noen felles utfordringer for kirka i Groruddalen. Noen av informantene deler langt på vei kirkeledelsens analyse av situasjonen og dens anbefalinger. Kirkeledelsens *conduct* er intakt. På den andre siden blir det tydelig at andre frigjør seg fra dette. Det de forteller og deler ligner mer på *resonans*, jeg forstår dem mer i retning av *counter-conduct*, også og nettopp fordi de er opptatt av de involvertes subjektivitet og stedets betydning (Lorenzini, 2016, s. 16–17).

Conduct i Groruddalen

Helga er prest, hun er rundt 60 år. Tidligere har hun jobbet i en drabantby som kan minne om Groruddalen. Siden menigheten manglet et kirkebygg, ble gudstjenesten feiret i en gymsal. Helga forteller om det og om arbeidet med reformen av gudstjenestelivet. De siste åra har Helga jobbet med reformen i en kirkelig administrasjonssammenheng.

CS: har du, du, noen pregende gudstjenesteerfaringer?

H: ja, altså det å ha, æh, gudstjeneste i en gymnastikksal preget jo, tror jeg har preget meg, [...], det er en reell gudstjeneste, [...], men samtidig så ser man jo at det er, man får ikke den hjelp til feiringen av gudstjenesten, verken prest eller menighet, som man får i et godt kirkerom, [...], skoleklokka ringte midt under prekenen

Dette tar hun med videre inn i diskusjonen om reformen av gudstjenestelivet:

H: [...], gudstjenesteordningen er jo også lagt opp til med noe litt mer bevegelse, variasjon i uttrykket, [...], det er kropp i bevegelse, [...], og at flere sanser tas i bruk, [...], men det må skje på en måte som er akseptabel også i vår kultur, vi, vi, æh, er ikke, kan ikke lage en sånn Karibi-gudstjeneste i Norge, vi, vi, vi er, altså, bor i Norge og har denne

norske kulturen som sier at man skal være litt passiv og forsiktig i gudstjenesten.

Ideelt sett feires gudstjenester i et rom som er bygget for det. Samtidig kan gudstjenesten skape seg rom, men forblir i dette truet av hverdagen. Reformen av gudstjenestelivet framhever andre perspektiver, samtidig har dette en tydelig grense. Det finnes gudstjenesteformer som ikke passer inn i norsk kultur – som her ser ut til å stå i en bekreftende vekselvirkning med den tradisjonelle gudstjenestefeiringen.

Jonas er russ. Han er vokst opp i Groruddalen og hører til i periferien av et kirkelig ungdomsarbeid. Han er entusiastisk og observerer stedet:

J: tror at vi, [...], at kirken ikke egentlig er ment til å være opptatt av kirken, men opptatt av folka, æh, rundt i samfunnet, [...], altså, hvis kirken bare blir et, et sted for de religiøse [...], så tror jeg ikke vi får, får så mye slagkraft, da

CS: mh

J: [...], for jeg tror at, altså, vi er, står i en helt spesiell situasjon her på Y, i forhold til, æh, altså, bydeler med liten innvandring, fordi det er mye mer åpenhet om religion her

Jonas er åpenbart kjent med stedet, han forteller at han, på skolen i sentrum, møter en likegyldighet overfor religion som han ikke var kjent med i Groruddalen. Mot slutten av intervjuet vender han blikket innover:

J: jeg har veldig lyst å være en del av en kirke som [...] utfordrer meg til å leve, æh, et liv der jeg lever i fellesskap med Jesus, og der jeg tar valg som gjør at kanskje verden ser rart på meg, mens, men jeg gjør det fordi jeg har lyst til å vise, å vise Jesu kjærlighet til folka rundt meg

Kirka er fellesskap, kirka vet hva den skal formidle. Henvendelsen til «folka» (de ikke-religiøse, de annerledes-religiøse?) har med slagkraft å gjøre, verden er utenfor og objekt for kirkas og Jonas' henvendelse.

Det er iøynefallende at ingen nevner relevans, ordet er ikke del av vokabularet til informantene mine. Samtidig deler Helga og Jonas langt på vei kirkeledelsens tilnærming, det trengs en åpning, for å nå ut, for å kunne hevde seg. Det er kirka (som helhet) som er subjektet og stedet blir utydelig. Hos Helga fordi kirka blir knyttet til en overordnet norsk kultur,

hos Jonas fordi kirka som fellesskap overtar. Åpningen, åpenheten er – også i et kulturelt og religiøst spenningsfelt – viktig, men skal ikke gå på bekostning av det (definerbare) egne (som hos Helga harmoniserer med en definert forståelse av (tradisjonell) norsk kultur). Premissene og implikasjonene som ligger i kirkeledelsens *conduct* blir sett og tatt til følge.

Counter-conduct i Groruddalen

Roger er prest i Groruddalen, noe yngre enn meg, men med litt lengre fartstid. Han er den eneste av mine intervjupartnere som nevner relevansbegrepet, og han introduserer begrepet selv:

R: og, liksom, [...], hvordan kan kirken være relevant i alle folk sitt liv, det er jo en utfordring, å være relevant, de yngre, ungdommens liv, og i barnefamiliene sitt liv, og i våre, altså, de som ikke har bodd i Norge hele sitt liv, [...], det må vi sikkert jobbe en del med, hvem, hva er folk opptatt av i dag, [...], hva betyr det, æh, at Jesus døde og sto opp for, for all [...], [...], hva betyr nåde, [...]

Dette er ikke noe menigheten eller kirka kan drive med alene og på egen hånd:

R: æh, altså, [...], nærmiljøet vårt forandrer seg, og vi kan ikke bare fortsette å late som, altså, bare gå i hverandres, gå i en forening, en liten oase, og ikke snakke med omgivelsene rundt oss, æh, og det er viktig å være med å skape fred, [...], dialogarbeidet, forankre i diakoniutvalget, og det var jeg spent på, [...], men de tok det imot, [...], dette er fredsarbeid, [...], for vi vil ha

CS: mh

R: fred og forståelse i vårt, æh, Groruddalen, [...], da må ikke dialog[...], bli en sånn koseklubb, der vi bare blir venner og sånn, men at vi må tenke større om det, vi må ut, altså, vi må, æh, ja, nei, man må ut av, ut av, æh, vårt felles[...], det fellesskapet som nå er i dialog[...], [...]

I min tolkning er det avgjørende at Roger peker på to ting, de involverte subjektene og stedet. De involverte subjektene må inn i en dialog som krever mer enn å tune seg inn på forholdene rundt – «vi må ut». Kirka

er ikke en oase, relevans er et fellesprosjekt som har helt andre mål enn indrekirkelige, kirkas relevans er uløselig knyttet til stedet og stedets subjekter, og Roger underslår ikke at dette er krevende.

Solveig har nettopp blitt pensjonist. Siden slutten av 1970-tallet har hun bodd i Groruddalen, og hun har i alle år jobbet i helsevesenet. Jeg ville gjerne snakke med Solveig for å få innblikk i noen mer grunnleggende utviklingstrekk ved Groruddalen:

- CS: [...], hvis du tenker tilbake, [...] de største forandringene i, i arbeids- hverdagen, [...], hva har de vært
- S: [tenker høyt, stikkord høres, men ikke alle], [...], men, mh, [p], nei, det, det er nok de største utfordringene og, pos[...], i positiv og negativ retning, på en måte, det er jo dette med det flerkulturelle
- CS: mh
- S: men, men det er jo liksom ikke bare det, det er ikke bare negativt det, det er jo, det har jo vært spennende, og det er utfordringer i [alle retninger]

Solveig går videre med dette. Hun nevner utfordringer knyttet til økonomiske kutt i helsevesenet, rasjonaliseringskrav, hun anfører positive sider ved mangfoldet, «og så må jo ikke vi som norske, da, eller europeiske, [ler], tro at vi hele tida eier sannheten». Videre omtaler hun utfordringer forbundet med lav bevissthet rundt psykisk helse i noen innvandrer-miljøer, kritiserer at det fortsatt finnes arrangerte ekteskap – og Solveig avslutter slik:

- S: så, så, mh, [kremter], [p], det var litt utenom kirka, men
- CS: ja, men, det er, det er viktig, det
- S: ja, [ler], men det er nå der kirka er

For Solveig er det som ikke er kirka, ekklesiologisk interessant. For det gjør noe, det gjør noe med henne og hennes tilnærming til både dalen og kirka. Dette er for Solveig ikke gitt, dette er ikke mulig å tenke seg uten initiale utgangspunkter som kan overraske. Hun er innom dette helt mot slutten av intervjuet:

- S: så, så, så er det ikke vanlig at religion er, men [...]
[...]

- S: [...], den åpne barnehagen, for eksempel, da kan det
- CS: ja
- S: liksom plutselig mer dukke opp sånne ting, at en kan sitte og snakke om temaer og, jeg husker, det var, [...], hvor det ble snakk om ett eller annet med dette her om å, dreping, da hadde vel kanskje vært en terroraksjon
[...]
- S: i sånne litt mer frie settinger, så kan det bli snakk om religion, æh, men det er ikke lagt opp at man prater om, man kan heller stille spørsmål,
[...]
[...]
- S: [...], det er noen som har et bevisst forhold til kristendommen, men det [...] er jo mange som, [...]
- CS: mh
- S: som ikke vil bekjenne seg til noen kristen tro, [...], men for meg som har, [ler], det var egentlig litt sånn, æh, altså, jeg hadde en stol[...], altså, folk visste jo at jeg var med i X kirke, æh, men det var ikke sånn at jeg ble utfordra på, [...], men [...] folk visste at jeg var med i kirka og, og, jeg hadde en sånn stolthet
- CS: mh
- S: egentlig, til at, for, for jeg synes X kirke har markert seg på en positiv måte

I møtene på arbeidsplassen åpnes det et rom, folk snakker sammen, stiller spørsmål, utfordrer hverandre, eller lar være å utfordre – og Solveig oppdager en stolthet. Her er det ikke snakk om menighetens indre forhold, men hun er med på å etablere kirka, der og da, og kan støtte seg på X menighets profilering utad. Solveig aktualiserer menigheten, utenfor det hellige, midt i det sekulære, som del av noe større, her hvor hun ikke må ha rett hele tida, hvor ting er usikre og i forandring. I samspill med andre, som forblir de andre, blir kirka livsnær, tilgjengelig, resonant – og kanskje relevant.

En kanskje enda tydeligere og uttalt konsentrasjon på stedet finnes hos Tomas. Tomas er omtrent like gammel som meg, og han har erfaring fra et større kirkelig reformprosjekt. I samtalen med ham står stedet i fokus:

- T: [...], det er mange forfattere som kommer fra Groruddalen som sier noe om hvordan mangfoldet preget dem positivt, [...], det å vokse opp i et område med kontinuerlig endring har vært positivt for dem, det har vært med på å gi dem en skaperkraft, og det tenker jeg det er noe Groruddalen stadig kan eksportere, [...]
- CS: så det er en prosess å ta stedet enten tilbake eller i eie [...]
- T: ta stedet i eie, [...], jeg tenker at det er alles oppgave, [...], og jeg tenker at det er viktig å skape en god identitet i Groruddalen for alle de som lever der, at det er en fellesoppgave, og for kirken tenker jeg at det er en veldig stor oppgave, [...], å være en arena hvor det skjer møter mellom mennesker, [...], at kirken kan tilby en arena hvor folk blir kjent, kjenner tilknytning, [...], på linje med idrettslag og skole, [...]

Målet er ikke en kirkelig identitet, men en identitet for alle. Denne er knyttet til stedet som folk skal kjenne tilknytning til – og dette er også kirkas oppgave, sammen med andre.

Counter-conduct og resonans som kirkelig diskurs – utenfor mystikken

Både Roger, Solveig og Tomas er opptatt av hendelser, av noe som skjer i møte mellom mennesker, selv om dette skildres indirekte av dem. I dette er de, på hver sin måte, preget av Bal Sohki-Bulleys kjennetegn for *counter-conduct*, nemlig «vitality», «appropriateness», «intuitiveness» og «readiness for change».

Hos Roger er dialogen ikke sikret, en risiko nærmest, den lever ikke bare i kirka, den krever kunnskap, vilje til forandring:

- R: [...], min oppgave som prest er jo å være her, altså, jeg er tilsatt på Z, [...], være i kontakt med samfunnet jeg lever i
- CS: mh
- R: æh, og jeg tror jo veldig på samtale, [...] å ha en samtale om, på en måte, livet vårt, samfunnet vårt, og Gud, da, hvem er jeg og hvordan, altså, både på et individuelt plan, altså, hvordan, æh, å forstå sitt eget liv i lys, i lys av, altså, det å være skapt og elsket, og det å

forstå sitt eget liv som en del av det, og, og som en del av et fellesskap, mh, tj, hva er oppgavene våre, hvordan kan vi lage godt sam[...], lokalsamfunn [...]

Tomas er opptatt av dette. Som vist over, utvider han identitetsbegrepet. Det er han tidligere i intervjuet tydelig på, Groruddalen er større og «eies» av flere:

T: hvem eier stedet man bor på, og det er jo de som bor der, og så, jeg tenker, ja, det er et stort prosjekt, da, å lage en kultur, lage en tilhørighet, lage en fellehistorie

Solveigs erfaringer tydeliggjør nettopp dette: Det overraskende, som krever fingerspissfølelse og intuitivitet, kan oppstå når du minst venter det, på kontoret, når det plutselig åpner seg en mulighet til å ta opp et tema som i utgangspunktet ikke er tenkt inn, som religion.

I alt dette forblir det å vite om både stedet/stedene og de andre, de involverte subjektene viktig og avgjørende for både menigheten og kirka. De andre, de involverte subjektene, er ikke tenkt som kirkelige subjekter. Tvert imot, de (presumptivt) kirkelige subjektene Roger, Solveig og Tomas, må være villige til både å gi fra seg definisjonsmakt og til å bli delaktige i definisjon(sprosess)er av seg selv og av stedet/stedene. Det er dialogene og de mellommenneskelige møtene som blir det viktige, ikke første og fremst den kirkelige forankringen.

Counter-conductens, motstandens, uttrykk eller kjerne er på ingen måte en uttalt opposisjon mot strategipapirer fra kirkeledelsen. Den er ikke ute etter å etablere en annen eller ny pastoralmakt, den ser ikke ut til å være mystisk inspirert, drevet av genuint religiøse forestillinger. Det jeg observerer, er ikke en utelukkende indrekirkelig drøfting av forskjellige (kirkelige) strategier i møte med ulike utfordringer. Samtidig, med mystikkens etablering av motstand deles likevel en tanke om at den andre skal ha en stemme. Det som skjer, i motstanden, er en fordypning av subjektet – av det egne subjektet og de andre involverte subjektene.

Motstanden peker tydelig på det Hartmut Rosa (2020) vil beskrive som gjensidighet i det sosiale rom, som *resonans*, eller enda mer nøyaktig, som *resonanshendelse*. Det er det Roger, Solveig og Tomas er ute etter,

erfaringer som «trer fram der og da, hvor subjekter kommer i berøring med noe i verden som representerer en uavhengig verdikilde for dem, noe som kommer mot dem som *absolutt* viktig og verdifullt og *som angår dem*» (s. 291). «I resonansøyeblikk er det-som-er og det-som-burde-være i tendens sammenfallende – og det gjelder også om vi blir overrasket av ‘det-som-er’, slik at vi må justere vårt det-som-burde-være-kart spontant [...]» (s. 291–292).

Med sikte på det empiriske materialet fra Groruddalen er det viktig å understreke at alle tre vet om det fremmede, det utfordrende, vet om de andre og vil samtidig mer, forventer mer:

Resonansevne er basert på en forutliggende erfaring av det fremmede, det irriterende og det ikke-tilegnede, framfor alt det ikke-disponible, det som unndrar seg tilgang og forventning. I møte med dette fremmede tar en dialogisk prosess av (alltid delvis) forvandling/adapsjon til [...]. (s. 317)

Counter-conducten, motstanden, ligger i understrekningen av og i kravet om gjensidighet. Et mål hvor den andre skal tilpasses (og en selv ikke skal tilpasse seg) blir avvist, målet er en gjensidig forvandling (*Anverwandlung*), på sitt beste erfart som resonans, som nettopp ikke er harmoni og ikke sosialromantikk. Stedets smerte og konflikter blir ikke fortrenget. Resonans vet om den andres stemme og forutsetter at den andre skal og kan forbli den andre, at forvandlingen blir til i det som *skjer* (Rosa, 2020, s. 318, 321–322 og 326).

Noen (foreløpige) kirketeoretiske implikasjoner

Roger, Solveig og Tomas er i sine hverdagslige tilnærminger ikke opp-tatt av en kirkemodell. Samtidig understreker de, gjennom sine tanker og ideer om kirka, avhengigheten av en konkret forankring nedenfra. De peker på konkrete mennesker på konkrete steder, i konkrete rom. På denne måten blir kirka plassert midt i og som del av noe større, ikke som et tillegg til eller som leverandør av noe til andre. Deres kirke er avhengig av en berørthet mellom subjektene. Alle tre viser en nærhet til et identitetsbegrep som forstår identitet grunnleggende som interkulturelt, som stadig i flyt, som noe som stadig må reforhandles (Gruber, 2017). Med

dette er deres kirke avhengig av at subjektene skriver seg inn i forhandlingene på stedet.

Kirkeledelsens og *conductens* dikotomi mellom kirka og verden blir utfordret. Uten tvil kjenner både Helga og Jonas stedene sine. Begge har mye verdifullt å fare med og målbærer viktig (kirkelig) innsikt, kanskje nettopp i den mangfoldige og utfordrende Groruddalen. Derfor er intensjonen mye mer å utvide enn å diskvalifisere.

Utvidelsen av det Helga og Jonas forteller og målbærer, består i å kunne vise at det finnes hendelser som bærer i seg motstand, og som åpner opp situasjonen og dikotomien mellom kirka og verden. Roger, Solveig og Tomas er opptatt av det som skjer, av det som vibrerer, hvor det oppstår noe. Det de beskriver, har jeg tolket som *counter-conduct*, og jeg mener at *resonansbegrepet* kan gi en interessant presisering av hvordan *counter-conduct* kan ta form, som *resonanshendelse*.

- 1) Mine tre informanter viser at en tenkning ovenfra, uttrykt gjennom *conducten*, ikke er å realisere. På denne måten avslører motstandshendelsene, *counter-conducten*, en krise i måten ledelsen går fram på, og *conducten* blir, kanskje i det stille og nærmest usynlig, utfordret.
- 2) Roger, Solveig og Tomas gjør det tydelig og påtrengende at *conducten* ikke tar høyde for de andre og stedet/stedene deres. *Counter-conduct*, motstand, er å peke på nettopp dette. Det går ikke an å etablere og stadfeste en (relevant) kirke løsrevet fra disse to størrelsene.
- 3) Med dette avslører de en annen og en mindre kirke, en kirke som ikke kan planlegge egen ekspansjon og egen relevans. Verken viktigheten av åpne og tilgjengelig gudstjenester eller et godt arbeid med dåpen skal feies under teppet. Betenkningen er mer denne: Er det underliggende budskapet at flere deltakere og flere døpte er med på å øke kirkas relevans, så må alle kampanjer forbli fåfengt, for fokuset ligger på kirka. Og det er nettopp dette fokuset Roger, Solveig og Tomas setter spørsmålstegn ved.

Det er dette de tre peker på: I den mangfoldige og flerkulturelle Groruddalen kommer det til syne at kirka *skjer* sammen med andre,

bundet til et (felles) sted – og ikke til kirka. Kirka blir mye mer til gjennom og som en overraskende, vibrerende, destabilisert og desentrert *resonanshendelse*; den er kroppslig og uberegnelig, fluid.

Hvor jeg hører annet og andre, hvor jeg blir lyttet til, hvor jeg berører og blir berørt, hvor jeg blir utfordret og utfordrer, hvor den andre angår meg og *vice versa*, hvor vi sammen blir forvandlet og er med på å bygge stedets identitet, der *kan* kirka tre fram som en desentralisert *resonanshendelse*, et utforsket, ikke-disponibelt og destabilisert *resonansrom*. Først da (temporal eller kausal – det skal vi la stå åpent) kan den være relevant.

Referanser

- Byantikvaren i Oslo. (Red.). (2010). *Oppdag Groruddalen! En kulturhistorisk guide*. Byantikvaren i Oslo.
- Bjørke, C. N. (2013). – Kirken må bli mer som IKEA. I Kirkerådet (Red.), *Antologi 2013, Den norske kirke. Livsnær relevant tilgjengelig* (s. 16–17). Kirkerådet.
- Christoffersen, M. G. & Gregersen, N. H. (2019). Resonance, risk, and religion. Gerd Theißen and Hartmut Rosa on religious resonance. *PTSc*, 6, 6–32.
- Eriksen, T. H. & Høgmoen, A. (2011). Et lite stykke anti-Norge. *Samtiden*, 120(1), 29–38.
- Furre, B. (2012). *Norsk historie 1914–2000. Industrisamfunnet – frå vokstervisse til framtidstvil* (6. utg.). Samlaget.
- Gruber, J. (2017). *Intercultural theology. Exploring world Christianity after the cultural turn*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Holen, Ø. (2016). *Groruddalen: En reiseskildring* (2. utg.). Cappelen Damm.
- Hugdahl, G. M. (2017, 30. april). *Jaget etter relevans*. <https://www.minervanett.no/jaget-etter-relevans/>
- KM. (8/2008). *Visjonsdokument for Den norske kirke 2009–2014*. Kirkemøtet.
- KM. (5/2009). *Myndig tru – mangfaldige fellesskap: Kyrkje med aldersgruppa 18–30 år*. Kirkemøtet.
- KM. (6/2013). *Kyrkje 18–30*. Kirkemøtet.
- KM. (7/2014). *Visjonsdokument for Den norske kirke 2015–2018*. Kirkemøtet.
- KM. (7/2018). *Visjonsdokument 2019–2022*. Kirkemøtet.
- Lorenzini, D. (2016). From counter-conduct to critical attitude: Michel Foucault and the art of not being governed quite so much. *Foucault Studies*, 21, 7–21.
- Moltmann, J. (1972). *Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*. Christian Kaiser Verlag.

- Nordengen, P. A. (2018, 19. november). *På feil frekvens. Hvorfor er tekstene i adventstidens gudstjenester så fjernt fra det folk er opptatt av på denne tiden av året?* <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11747810-pa-feil-frekvens>
- NRK. (2018, 23. desember). *Går du i kirken bare på julaften?* https://www.nrk.no/video/PS*e7104f24-e472-483d-a2eb-67b03cec6e3f
- Nyhus, I. (2018, 21. november). *Mens vi venter på noe godt. Kirka blir ikke mer relevant av å rope «relevant» flest mulig ganger.* <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11748121-mens-vi-venter-pa-noe-godt>
- Rosa, H. (2020). *Resonanz: Eine Soziologie der Weltbeziehung* (3. utg.). Suhrkamp.
- Schuerhoff, C. (2020). *Verortet: Kirche und Liturgie im Wandel: Eine empirisch-theologische Studie zur Liturgie als Formwandlerin der Kirche*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Schütz, A. (2016). *Das Problem der Relevanz* (2. utg.). Suhrkamp.
- Sohki-Bulley, B. (2014). *Counter conduct or resistance? The disciplining of dissent in the riot city London* (s. 1–24). <http://ssrn.com/abstract=2434043>
- Svartvasmo, J. K. G. (2018, 11. april). *Hvordan kan kirken være relevant?* <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11722510-hvordan-kan-kirken-vaere-relevant>
- Wagle, F. (2013). For ingen av oss lever for seg selv ... Også unge voksne er en del av et større «vi». I Kirkerådet (Red.), *Antologi 2013, Den norske kirke. Livsnær relevant tilgjengelig* (s. 10–15). Kirkerådet.
- Wright, R. (2018, 7. august). *Oslos kirker blir brukt.* <https://www.aftenposten.no/mening/debatt/i/KvAaA5/oslos-kirker-blir-brukt-robert-wright>